

La gran pregunta a tota l'Europa moderna és: com poden expressar les majories les seves identitats locals i nacionals sense alienar les minories?

Com es pot aconseguir que els forans se sentin a casa sense que els autòctons sentin que s'han convertit en estrangers a la seva pròpia casa?

La societat multicultural: un concepte pertorbador*

René Cuperus

i²c

Immigració, Identitat i Convivència

Aquest assaig se centra en la distància cada vegada més gran que existeix entre les elits polítiques i grans grups (si no la majoria) de la població dels estats del benestar de l'Europa continental. El nivell de descontentament en molts dels països occidentals és enorme, la confiança en les institucions i els polítics mai no havia estat tan baixa, hi ha una crisi de confiança i una crisi de representació política.¹ El més preocupant és que aquesta gran desconfiança i descontentament es produeix no només a països que han esdevingut maniacodepressius com a conseqüència de l'aplaçament de la reforma (la malaltia alemanya), sinó també a països que han introduït programes de reforma, com ara Dinamarca, Àustria o Holanda. La presència paneuropea de moviments de dretes o populistes postmoderns, que sovint sorgeixen després d'una reforma de l'Estat del benestar, és un indicatiu alarmant i sordid del descontentament general de la població i de la crisi de confiança que domina l'escena política establerta.² En el procés de reforma hi ha hagut una greu interrupció de la comunicació entre les elits i la població general.

El descontentament i la manca de confiança a la societat europea contemporània s'ha de situar en més nivells que no pas només en els de la reforma de l'Estat del benestar. Estem experimentant un canvi en tots els àmbits: la màgia del període de postguerra sembla haver-se esgotat. Tant l'ideal de postguerra d'una Unificació Europea, com el model d'Estat del benestar de la postguerra i la tolerància envers l'estranger post-holocaust, sembla que s'estan erosionant i rebent fortes pressions. El procés general d'internacionalització (globalització, immigració, integració europea) està produint una esclatxa de confiança i representació entre les elits i la població en qüestions d'identitat cultural i nacional. Aquest assaig pretén examinar de prop aquests complexos problemes.

Wiardi Beckman Stichting
Amsterdam, Holanda
Think tank del Partit Laborista
Holandès, PvdA
rcuperus@pvda.nl

15

A criteri de l'autor, el descontentament i la manca de confiança a la societat europea contemporània s'ha de situar en més nivells que no pas en els de l'estricta reforma de l'Estat del benestar. Estem experimentant –sosté René Cuperus– un canvi en tots els àmbits, com si la màgia del període de postguerra s'hagués esgotat. Tant l'ideal de postguerra d'una Unificació Europea, com el model d'Estat del benestar de la postguerra i la tolerància envers l'estranger post-Holocaust, sembla que s'estan erosionant i rebent fortes pressions. El procés general d'internacionalització (globalització, immigració, integració europea) està produint una esclatxa de confiança i representació entre les elits i la població en qüestions d'identitat cultural i nacional. Aquest assaig examina de prop i sense apriorismes autocomplaents aquests complexos problemes.

Un món en flux continu

Estem vivint una època perillosa. La història ens ha ensenyat que l'acceleració en un procés de modernització sovint va acompanyada de contramoviments, que moltes vegades tenen un caràcter molt perillós. El procés de modernització és una història de tendències i contratendències, moviments i contramoviments. Per posar un exemple clar, la Revolució Industrial i l'evolució de la societat liberal moderna van acabar donant lloc, en última instància, a la democràcia i la prosperitat, però també a patologies totalitàries com el comunisme i el nacionalsocialisme.

16

Sembla com si un cop més ens trobéssim en un període d'hipermodernització. Tots els senyals apunten cap al canvi, la transició i la transformació. Alguns dels clixés una mica gastats són els següents: la globalització; la unificació europea; la revolució tecnològica i informàtica; el desenvolupament d'una economia del coneixement postindustrial; la immigració i l'augment de societats multiètniques; la individualització i la fragmentació social; la degradació del medi ambient; la revolta de l'oci comercial als mitjans; els canvis en el poder geopolític en l'àmbit global; el terrorisme internacional vinculat amb l'Islam polític.

Això apunta cap a un món en flux continu; la societat, l'economia i la política han entrat en una fase accelerada; les institucions i les actituds tradicionals es troben sotmeses a una gran pressió. Un procés de canvi com aquest provoca tant optimisme com pessimisme; la por i el malestar, junt amb un sentit d'aventura i un esperit emprenedor. Aquells disposats a donar la benvinguda al futur es troben colze a colze amb aquells que li tenen por.³ S'està produint una divisió força marcada entre guanyadors i perdedors, una línia divisòria entre països i dins dels mateixos països. La Xina i la Índia contra el Japó, el món Àrab i Àfrica. Irlanda, Polònia, Finlàndia i el Regne Unit contra França, Alemanya i Itàlia. I dins dels

mateixos països: joves amb estudis i bons salaris en un sector privat «desprotegit» contra els *Facharbeiter* industrials més vells, amb menys educació i els immigrants que es veuen discriminats al mercat laboral. S'estan produint noves desigualtats i polaritzacions. La transformació és especialment marcada en qüestions d'identitat, tant de caràcter nacional i cultural com ètnic.

A alguns els agrada titllar l'electorat alemany, o als votants del «no» holandesos i francesos als referèndums de la Constitució, de nacionalistes xenòfobs, i els consideren uns enemics temerosos de la societat oberta, gent que es gira d'esquenes al futur i que es nega a acceptar la globalització i la immigració. Però aquestes crítiques no són gens acurades. Poden sorgir una gran quantitat de perills quan una elit postnacional cosmopolita desestima la importància de l'Estat-nació i de la identitat nacional, just en un moment en què l'Estat-nació és, per a molta gent, l'última branca d'identificació a la qual es poden aferrar, un referent en el qual confien en un món en flux continu.

Una reacció cosmopolita despreocupada també nega dolorosament les potents forces polaritzadores a les quals es troba subjecta la societat actualment i que poden tenir uns resultats molt diferents per a grups diferents. Nega l'extrema debilitat del clima sociocultural i polític existent a Europa, que queda reflectit en l'auge paneuropeu de la dreta populista (i en menor mesura, del proteccionisme d'esquerres). La qüestió és, doncs, la crisi de la representació política per als partits tradicionals i la nova línia divisòria sociològica en la societat europea d'avui, una línia divisòria que hem trobat reflectida molt clarament un altre cop en el comportament dels votants en la Constitució Europea, tant a Holanda com a França: *la França d'en haut* contra *la França d'en bas*, una divisió entre els que donen la benvinguda al futur, i els que li tenen por (Quadre 1).

Quadre 1

Els que donen la benvinguda al futur, i els que li tenen por

«D'una banda hi ha el grup de persones que gaudeixen d'un grau raonable de protecció, que no se senten insegurs ni ansiosos. Consideren el mercat com una oportunitat per al progrés, veuen la unificació d'Europa com un èxit, viuen al marge, més que no pas dins de la societat multicultural, tenen un estil de vida fort i individualitzat, i no els interessa el veïnat com a centre de solidaritat i control social. Se senten perfectament segurs i la seva prosperitat individual els proporciona els mitjans que necessiten per evitar el contacte amb un àmbit i un servei públic que no para de degenerar. Acostumen a assumir bé la burocràcia i se senten competents en els seus tractes amb els diversos departaments del govern. Consideren els partits polítics establerts com a organitzacions legítimes a l'hora de conformar el procés democràtic, però els consideren absolutament irrellevants pel que fa als seus estils de vida personals. (...)

D'altra banda, hi ha aquelles persones que temen el futur i se senten amenaçades pel mercat, l'expansió europea, una immigració continuada i la societat multicultural, la crisi de la infraestructura social, la pèrdua de la tradició d'ajudar els veïns i la solidaritat a les zones obreres, la internacionalització de l'economia, la manca de seguretat de l'àmbit públic i el deteriorament dels serveis públics. Viuen immersos en la societat multicultural i han experimentat un enorme canvi pel que fa a les relacions socials que acostumaven a formar part de les seves vides. La monocultura dels veïnats de classe obrera amb un grau elevat de control social ha deixat pas a uns veïnats multiculturals 'desfavorits'. Aquest grup de gent ha perdut tota la confiança en els partits polítics tradicionals, perquè no els consideren com unes organitzacions que representin els seus interessos, sinó com a part d'una maquinària estatal defectuosa. El govern es percep com l'adversari o l'enemic. Als ulls d'aquesta part de l'electorat temerosa i insegura, tots aquests problemes estan directament relacionats amb l'arribada d'estrangers. La presència d'estrangers ha fet que la globalització esdevingui una realitat concreta, i tots els perills que s'hi associen (la desaparició de feines amb sous baixos, el debilitament de la identitat nacional) han quedat personificats».

Van Kersbergen i Krouwel⁴

17

Qüestions d'identitat: Europa i la societat multicultural

El problema que acabem de descriure, que agrupa el descontentament social i la manca de confiança envers l'Estat del benestar, així com la línia divisòria entre els optimistes i els pessimistes pel que fa al futur (Quadre 1) es pot vincular, o estendre, en una mesura important, a una qüestió d'identitat amenaçada. En primer lloc, al Continent, l'Estat del benestar suposa, en si mateix, una forta qüestió identitària. Una característica específica és que després de la Segona Guerra Mundial va sorgir a molts països europeus, entorn del concepte de l'Estat del benestar, una visió progressista de la identitat nacional. Aquest fort sentiment es pot descriure com un «xovinis-

me del benestar», que és una 'religió civil' de sentit comunitari associat amb la solidaritat nacional dels acords per a l'Estat del benestar en països com Suècia, Dinamarca, Holanda, Bèlgica, Finlàndia i Alemanya (en certa mesura comparable amb el valor simbòlic del National Health Service per al Partit Laborista Britànic).

A Europa vam pensar que amb el model social europeu (la suma d'estats del benestar socials nacionals), havíem assolit quelcom semblant a *La fi de la història* de Francis Fukuyama: l'apogeu de la civilització humana, el paradís social en una escala humana, l'estadi mental definitiu de la política social. Aquesta autocomplaença està patint una aguda ressaca ara que el sagrat Estat del benestar està patint una forta pressió (des de dins i

des de fora).⁵ I no es tracta només d'introduir alguns ajustos, sinó que la seva sostenibilitat i, per tant, la possibilitat de que segueixi existint, passa per la modificació dels fonaments.

L'autoestima s'ha vist sacsejada tan violentament que ni tan sols la comparació amb el model capitalista americà ja no es recolza de manera orgullosa i unànime. Això provoca problemes d'identitat. Les conseqüències de la globalització, la modernització, l'europèitització i la immigració en la bona salut de l'Estat del benestar tenen repercussions en l'esfera de la identitat nacional i de la pròpia imatge de la societat. Per aquest motiu, no ens podem permetre ignorar els sentiments d'identitat nacional en el debat sobre el model social europeu. Només d'aquesta manera podrem entendre el descontentament que s'està estenent de forma alarmant a Europa i que imposa un bloqueig polític i mental a les reformes, tant si són necessàries com si no.

18

La presència paneuropea de moviments de dretes o populistes postmoderns, que sovint sorgeixen després d'una reforma de l'Estat del benestar, és un indicatiu alarmant i sòrdid del descontentament general de la població i de la crisi de confiança que domina l'escena política establerta.

En esmentar la qüestió de la identitat nacional estic entrant en terreny pantanós. Un terreny pantanós històric: en la seva encarnació fosca, el nacionalisme és una matèria prima política extremadament perillosa amb uns antecedents molt dolents. I també en un terreny pantanós polític: existeix un tabú sobre aquesta qüestió en els cercles progressistes i acadèmics. De la mateixa manera que per a la senyora Thatcher no existia «res anomenat societat», per als intel·lectuals cosmopolites no hi ha res «anomenat Estat-nació o identitat nacional». Per a aquells a qui agrada considerar-se com a ciutadans cosmopolites postnacionals, la identitat nacional és una ficció: una construcció col·lectiva perillosa, vulgar, populista i reaccionària. William Pfaff ho exposa de la següent manera:⁶ «La saviesa política convencional des de la Segona Guerra Mundial ha identificat el nacionalisme amb el feixisme. El feixisme i el nazisme van ser moviments nacionalistes històrics, però el nacionalisme no equival al feixisme o al nazisme. Actualment es podria dir que els Estats Units són el país més nacionalista del món.»⁷

A més, els partits de centre-esquerra i socialdemòcrates fa temps que se senten avergonyits per aquest tipus de temàtica cultural. Més endavant tornaré sobre aquest punt, però puc avançar que no sembla gaire savi ni aconsellable que els progressistes neguin la 'realitat viscuda' de les identitats nacionals i que, per tant, aquesta qüestió es converteixi en el monopoli de la dreta. De fet, és feina dels progressistes desenvolupar una definició oberta, hospitalària, no-xenòfoba d'identitat nacional: un *nosaltres* més ampli. La solidaritat nacional, el fonament moral d'una societat preocupada pels aspectes socials, no podrà sobreviure sense això.

Existeix una forta tensió entre l'experiència del sentiment nacional de *nosaltres* i la internacionalització en curs, als afectes d'aquest argument comprès com un doble procés: el procés d'unificació europea i la creació de societats

multiètniques, la diferenciació cultural i ètnica de la societat europea. Tots dos poden portar a una pèrdua percebuda d'individualitat, segons va concloure un òrgan consultiu oficial del govern holandès al qual el govern va encarregar que estudiés aquesta qüestió.⁸

Per tant, la percepció d'una amenaça, o d'una debilitació, de la identitat nacional es troba relacionada amb dues altres dimensions del precipitat procés d'internacionalització –dominis en els quals es produeix una confrontació entre les elits cosmopolites, altament educades i la població en general: a part de la debilitació (percebuda) de la tranquil·litat de l'Estat del benestar per la globalització i la postindustrialització, existeix una doble 'qüestió de la integració' que sorgeix de la internacionalització:

1. La integració dels Estats-nació a la Unió Europea
2. La integració dels immigrants a l'Estat-nació.

Integració europea: la revenja de la identitat nacional

L'aventura europea ha estat víctima recentment de l'estirament imperial excessiu: l'expansió aparentment interminable; Europa en qualitat de transmissor o accelerador matusser de la globalització i la liberalització; Europa, la tisora que s'utilitza per mantenir els estats membres tallats uniformement amb el mateix patró.

Això ha convertit Europa, i aquest és l'autèntic quid de la qüestió, més en una amenaça que no pas en una solució inspirada. Aquí és on sorgeix el que podem anomenar la 'paradoxa del nacionalisme' de la unificació europea. La cooperació europea s'inicià originalment com una manera de transcendir el nacionalisme agressiu del segle XIX, que en el segle següent acabaria provocant, catastròficament, la Guerra Civil europea. Però amb els seus actuals canvis de forma (l'expansió, la unió monetària neoliberal, una Constitució del

súper Estat, la centralització tecnocràtica i l'excedent regulador) la UE semblaria que ha assolit un límit crític. Europa genera unes intenses contraforces nacionals i, com un aprenent de mag, ara genera el nacionalisme que està intentant superar.

La gent no vol renunciar al seu país per una Unitat Europea imaginària. No estan convençuts, il·lusionats ni implicats, tal com van demostrar els referèndums a peu d'urna a França i a Holanda.⁹

La il·lusió de la societat multicultural

«Durant algun temps, vaig pensar que els europeus, i especialment els holandesos, havien amagat el cap sota la sorra. Ara em sembla clar que tot el concepte de la societat multicultural ha estat un greu error. El que s'ha aconseguit no és res que s'assembla a una societat lliberal, sinó una col·lecció de grups que parlen entre ells. No crec que se li pugui dir nació, a això», va comentar Francis Fukuyama durant una recent visita a Holanda.¹⁰

El terme societat multicultural, tot i que sembli atractiu per als novinguts, per als grups d'im-

És feina dels progressistes desenvolupar una definició oberta, hospitalària, no-xenòfoba d'identitat nacional: un *nosaltra* més ampli. La solidaritat nacional, el fonament moral d'una societat preocupada pels aspectes socials, no podrà sobreviure sense això.

migrants que venen a Europa, ha fet molt de mal. Xoca frontalment amb els patrons força reeixits d'integració, aculturació i assimilació pel que fa a la feina, la igualtat, i la inclusió social i política, que podem observar al llarg de generacions en països amb molta immigració com ara Amèrica i Austràlia. El concepte, a més, també ha fet ben poc per recolzar la immigració entre la població autòctona. Al contrari: el terme ha produït una xenofòbia i un ressentiment innecessaris i perillosos.¹¹

El concepte de multiculturalisme, tal com l'utilitzen els cosmopolites postnacionals políticament correctes, suggereix que la població autòctona és, ni més ni menys, que una de les 'multicultures', una minoria entre les minories. No es pot descartar que a llarg termini aquesta serà la realitat en algunes ciutats (i si tenim en compte que quan això ocorri, els processos d'integració, emancipació i aculturació hauran reeixit, no hauria de suposar cap problema), però aplicar una descripció normativa-imperativa així, al principi d'un procés d'immigració massiva, és, probablement, la forma més polèmica de crear relacions racials¹² entre la població establerta i els nousvinguts. No hi ha millor manera de desestabilitzar i dislocar potencialment a la societat d'acollida. En aquest respecte comparteixo plenament el punt de vista de David Goodhart: és desproporcionat imaginar «que la Gran Bretanya ha d'adaptar radicalment la seva forma de vida majoritària o que s'ha d'estirar per rebre els nousvinguts a meitat del camí. (...) Però per la naturalesa de les coses, la majoria de l'adaptació es produirà, inicialment, per part dels nousvinguts que han escollit viure en una societat ja existent amb una forma de vida majoritària i, com a mínim, amb un cert sentit d'ella mateixa. (...) És important que els nousvinguts reconeguin que la Gran Bretanya no és només una col·lecció a l'atzar d'individus, i que entren a formar part d'una nació que, tot i que és difícil de descriure, és ben real.»

La gent no vol renunciar al seu país per una unitat europea imaginària. No estan convençuts, il·lusionats ni implicats, tal com van demostrar els referèndums a peu d'urna a França i a Holanda.

I Goodhart encara peca de precaució. És la interrupció de la comunicació en relació amb la idea del multiculturalisme entre l'elit d'experts políticament correcta, experts minoritaris, uns representants amb estudis superiors i les organitzacions d'immigrants, d'una banda, i la població general, de l'altra, el que ha provocat (potser de manera innecessària) tant de mal. Impulsats per uns legítims sentiments de culpa sobre el colonialisme d'Occident, el racisme, l'*apartheid* i l'holocaust, les reaccions han pres la forma d'atenció i respecte exclusiu per a l'etnicitat cultural, les qualitats individuals i la cultura de grup de minories/immigrants, acompanyats per una negació absoluta, o fins i tot demonitzadora, de la cultura i l'etnicitat del grup de la majoria autòctona.

És aquesta il·lusió multicultural, que constitueix una clara i amenaçant desviació de la realitat viscuda, el que empeny molta «gent normal» als braços de partits extremadament dubtosos, afortunadament, al principi en una mesura molt petita, partits d'extrema dreta o partits racistes (que durant els anys 80 creaven agitació en contra de la idea de multiculturalisme), però que acaben derivant en grans moviments populistes de dretes com ara el de Pim Fortuyn a Holanda,

Hagen a Noruega o Kjaersgeld a Dinamarca. Ara, els polítics del corrent principal, així com els experts i els sociòlegs (amb un retard inaudit de 20 anys) també han arribat a aquesta opinió sobre el multiculturalisme. Però David Goodhart encara es veu obligat a concloure, *nota bene* sobre una de les qüestions socials contemporànies més candents, que «actualment existeix un gran espai conceptual i lingüístic entre el racisme, d'una banda, i el cosmopolitanisme liberal, de l'altra. La majoria de persones es queden en aquest espai intermedi, però no tenim les paraules adients per descriure els nostres sentiments». ¹³ Quina incapacitat i quina alienació social més tràgiques!

Però cal anar amb compte: no es pot menysprear el fet que a molts països europeus ens enfrontem amb una subtil revolta per algunes parts de la població autòctona, un tossut incendi que va revifant, en contra de la idea optimista i la pràctica segregada de la societat multicultural. Aquesta

revolta no sempre s'expressa en patrons de vot polítics; degut a la naturalesa del sistema electoral (tal com passa al Regne Unit), degut a una càrrega històrica molt gran (tal com passa a Alemanya) o degut a una manca de partits corresponents pels quals votar, com ocorre a Holanda, on no ha aparegut cap partit anti-multiculturalista a l'esquerra de l'espectre. Però no ens enganyem: els estudis a Holanda, per exemple (un país amb una consciència nacional baixa que és proverbial i repetidament utilitzat com a referència en estudis comparatius europeus) mostra que una gran majoria (el 70%) rebutja el multiculturalisme i creu que les minories s'haurien d'ajustar a la «cultura holandesa» (Taula 1). La gran majoria de la població holandesa és, al contrari del que ha prescrit durant dècades la terminologia dominant, 'uniculturalista'. ¹⁴ Això vol dir que la gent desitja i espera que les minories culturals s'adaptin (fins a un cert punt) a la cultura del país amfitrió.

Taula 1
Multiculturalisme contra uniculturalisme a Holanda

Opinions sobre la integració de les minories ètniques (1994 i 2002)			
Rètol	Categoria	Resposta 1994 (%)	Resposta 2002 (%)
Els immigrants i les minories ètniques poden romandre a Holanda i mantenir tots els seus costums i la seva cultura*	1	5,0	1,6
	2	6,3	4,5
	3	7,8	8,2
	4	19,2	14,3
	5	16,8	18,9
	6	16,9	26,9
	7	28,0	25,6
Els immigrants i les minories ètniques s'han d'adaptar completament a la cultura holandesa		100,0	100,0

* Rètols en holandès: 'allochtonen en etnische minderheden moeten in Nederland kunnen blijven met behoud van alle gewoonten van de eigen cultuur' en 'allochtonen en etnische minderheden moeten zich volledig aanpassen aan de Nederlandse cultuur' (p. 235). Taula extreta de: M. Adriaansen, W. van der Brug i J. van Spanje, 'De kiezer op drift?', a: Kees Brants i Philip van Praag (red.), Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002, p. 234/235.

'Aquesta taula mostra que ja el 1994 el multiculturalisme rebia poc suport entre la població holandesa. En aquella època, més del 60% ja pensava que les minories s'havien d'adaptar a la 'cultura holandesa' (categories 5, 6 i 7). (...) El 2002 el clima global es va moure encara més en la direcció de l'uniculturalisme (el 70 per cent, davant de només el 14 per cent que recolzava el multiculturalisme). Així que, basant-nos en l'opinió majoritària de l'electorat holandès, el 1994 ja existia un ampli recolzament a favor d'una política unicultural envers els immigrants.'

Font: NKO 1994 i 2002.

A l'Holanda post-Fortuyn s'ha produït un canvi de tàctica radical i s'ha passat del multiculturalisme subvencionat a la integració obligatòria i a les mesures de 'ciutadania' (idioma i educació cultural elemental), també en la mesura del possible amb un efecte retrospectiu per als «antic-vinguts» –els immigrants de primera generació que han estat vivint aquí durant molt de temps.¹⁵

Els senyals apunten més cap a la integració, cap a una coexistència obligatòria entre els residents autòctons i els immigrants. Els patrons de segregació en l'educació (Holanda ha aplicat tradicionalment l'educació confessional i, per tant,

té escoles islàmiques), habitatge i contactes socials estan provocant cada vegada més preocupació a les àrees en les quals continuen provocant un atur superior a la mitjana, absentisme escolar i delinqüència. Aquestes estadístiques estan generant cada cop més tensió entre solidaritat i diversitat i, en teoria, suposen una amenaça per a la sostenibilitat del model d'Estat del benestar europeu, amb el seu delicat equilibri entre solidaritat horitzontal i vertical.¹⁶

Fins i tot el terrorisme del fonamentalisme islàmic pot tenir el pervers efecte secundari positiu de, simplement per motius de seguretat de l'Estat i seguretat ciutadana, fer que es produeixin crides per realitzar acostaments mutus i augmentar la cooperació entre les comunitats immigrants i la població autòctona.¹⁷

En poques paraules, existeix una urgència cada vegada més gran per una ofensiva anti-segregació, en contra de viure esquena contra esquena, contra les societats paral·leles separades, deixant intacta la «societat multicultural» a l'esfera privada (sempre i quan sigui compatible amb les lleis de la democràcia liberal constitucional), però buscant urgentment maneres d'ajuntar la diversitat ètnica i cultural amb una identitat nacional comuna. «La pregunta més gran a tota l'Europa moderna és com poden expressar les majories les seves identitats locals i nacionals sense alienar les minories? Com es pot aconseguir que els forans se sentin a casa sense que els autòctons sentin que s'han convertit en estrangers a la seva pròpia casa?»¹⁸

Cada vegada existeix una necessitat més gran d'una identitat nacional unificadora i que faci de pont, un *nosaltres* més gran. És necessària per a una «tranquil·lització de la majoria» (Goodhart) i per a l'acceptació social i l'èxit socioeconòmic dels immigrants. Com poden pretendre els països europeus diferir de l'experiència d'una immigració històrica com la dels EUA, on el paraigües de la identitat americana (politicocultural) és

El terme societat multicultural ha fet molt de mal. Xoca frontalment amb els patrons força reeixits d'integració, aculturació i assimilació pel que fa a la feina, la igualtat, i la inclusió social i política. El concepte, a més, també ha fet ben poc per recolzar la immigració entre la població autòctona. Al contrari: el terme ha produït una xenofòbia i un ressentiment innecessaris i perillosos.

un requisit previ per a una integració ‘multicultural’ adient i on el patriotisme produeix un sentit de pertinença en tota l’herència ètnica i cultural?

El concepte d’identitat nacional com a substitut del multiculturalisme pot ser, des d’aquest punt de vista, tant un problema com una solució. És un terme perillós en la variant tancada, xenòfoba, etnocèntrica; però en la variant oberta i tolerant pot motivar la formació d’una comunitat supraètnica i la solidaritat pot impulsar la creació de lligams i una cohesió social on no importi el color.

La migració de mà d’obra molt preparada a l’estil de la del Londres cosmopolita és essencial per a una economia creativa com la d’Holanda, però un ampli recolzament públic només es pot produir (un cop més) si deixem molt clar un altre cop què és la integració i què no és, quins són els límits, drets i obligacions de la ‘conciutadania’ i si el procés correspon amb allò que la gran majoria d’holandesos consideren just, civilitzat i raonable. L’objectiu final podria ser perfectament «l’assimilació amb la retenció de la pròpia identitat cultural» (Cuperus): «immigrants amb guió», per dir-ho d’alguna manera, comparables a l’experiència dels EUA.¹⁹ Això és, per cert, relativament més fàcil al Regne Unit, amb la seva identitat paraigües de britanitat, relacionada tant amb la Commonwealth com amb el món de parla anglesa, que no pas a països com Holanda, Dinamarca o Alemanya.²⁰

Holanda es veu obligada per la seva història (l’holocaust, l’*apartheid*) a ser una societat oberta, cosmopolita, no racial, però també, preferiblement, una societat que no es basi en comunitats ètnico-tradicionals tancades, sinó en ciutadans individuals, amb independència de l’origen ètnic i la religió. A Holanda existeix una comprensió no racial de la identitat nacional: els afro-holandesos de les antigues colònies (surinamesos, sntillans) en la gran majoria estan ben

El concepte d’identitat nacional com a substitut del multiculturalisme pot ser tant un problema com una solució. És un terme perillós en la variant tancada, xenòfoba, etnocèntrica; però en la variant oberta i tolerant pot motivar la formació d’una comunitat supraètnica i cohesionada.

integrats. Les coses són més difícils amb la població d’un milió de musulmans a Holanda, principalment marroquins i turcs que (en part degut a una immigració basada en els matrimonis i la formació de famílies) presenten problemes d’integració repetidament. Aquests grups sovint s’originen a les àrees rurals tradicionals amb una diferència cultural i religiosa molt gran entre ells i la cultura progressista-llibertària d’Holanda (les investigacions demostren que els sentiments xenòfobs a Holanda els tenen principalment dones amb molta educació i homosexuals als municipis grans i a les ciutats que tenen por de la intolerància discriminatòria dels immigrants musulmans).

El principal problema és que la segregació multicultural a través de la formació de col·lectius segons criteris ètnics, culturals o religiosos xoca frontalment amb el model d’una societat occidental individualitzada, emancipada i d’alta

El principal problema és que la segregació multicultural a través de la formació de col·lectius segons criteris ètnics, culturals o religiosos xoca frontalment amb el model d'una societat occidental individualitzada, emancipada i d'alta qualitat, on els individus no *coincideixen* sempre amb les seves comunitats ètniques i culturals.

qualitat, on els individus no *coincideixen* sempre amb les seves comunitats ètniques i culturals. A més, si la segregació genera guetos per als més desfavorits, per a la democràcia social europea això ha de suposar un escàndol cultural i socioeconòmic intolerable, que cal evitar amb tots els mitjans.

Conclusions

Aquest assaig ha examinat el descontentament i la manca de confiança popular, un corrent subterrani d'inestabilitat a la societat europea, amb especial incidència en la qüestió de l'amenaça sobre la identitat nacional. A l'hora de tractar el tema de la identitat nacional m'he endinsat en terreny pantanós, especialment per als progressistes de centre-esquerra que en general prefereixen entonar una melodia multiculturalista postnacional, cosmopolita i lacònica. La identitat

nacional s'entén en un sentit ampli, ja que sembla típicament europeu que sigui precisament el model social de l'Estat del benestar de la postguerra i l'economia de mercat social el que formi una part substancial de l'autoimatge positiva de diverses de les poblacions europees. El descontentament es troba en la percepció de l'amenaça i la debilitació de les característiques nacionals a través de processos d'internacionalització: d'una banda, la globalització de la producció de béns i serveis, així com dels mercats de capital i la unificació europea aparentment sense límits i, de l'altra, una immigració que sembla incontrollable i el desenvolupament de societats multiètniques amb problemes d'integració, segregació i 'confusió' multicultural.

De manera contrària a l'esperit dels experts ultramoderns que advoquen per l'autoabolició de l'Estat-nació a favor de nous centres de poder regionals, els corrents subterranis inestables i trastornadors a la societat europea requereixen, no només prudència en la modernització i la innovació, sinó també la rehabilitació i el retorn a l'Estat-nació com a fòrum per restaurar la confiança, com a àncora en temps d'incertesa, com a banc de proves renovat per al rendiment socioeconòmic, com a font de cohesió social entre els menys i els més educats, entre els immigrants i la població autòctona. Caldrà que es produeixi una recuperació de la confiança entre els polítics i els ciutadans en l'esfera nacional, així com la creació d'una societat multiètnica harmoniosa. Europa ha de facilitar aquest procés, i no obstruir-lo. En altres paraules, el futur de la UE, el model social europeu i una societat multiètnica harmoniosa està estretament vinculat amb l'Estat-nació. El lema per al següent període de transició ha de ser, doncs: *Com els estats-nació han de rescatar la Unió Europea i la societat multicultural!* (extret lliurement d'Alan Milward).²¹

* Algunes parts d'aquest assaig s'han escrit originalment per al projecte «The Future of the European Social Model», un projecte de Policy Network en conjunció amb la Presidència de la Unió Europea per part del Regne Unit. Si voleu més informació, podeu consultar: www.policy-network.net

¹ M. Elchardus i Wendy Smits, *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*, VUBpress, 2002. Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), *De sociale staat van Nederland 2005*. *21minuten.nl*, Informe de McKinsey and Company, 2005.

² Sobre les causes i el rerefons de la Revolta Populista, consulteu: René Cuperus, 'Roots of European Populism: The Case of Pim Fortuyn's Populist Revolt in the Netherlands', a: Xavier Casals (ed.), *Political Survival on the Extreme Right. European Movements between the inherited past and the need to adapt to the future*, Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), Universitat Autònoma de Barcelona, p. 147-168, Barcelona, 2005; René Cuperus, 'The Fate of European Populism', a: *Dissent* (Spring 2004), p. 17-20; René Cuperus, 'The populist deficiency of European social democracy: the Dutch experience'. a: Matt Browne & Patrick Diamond (eds.), *Rethinking social democracy*, London, Policy Network, 2003, p. 29-41.

³ Es tracta, evidentment, de tendències principals que es poden assolir en una mateixa persona.

⁴ Kees van Kersbergen i André Krouwel, 'De buitenlanderskwestie in de politiek in Europa', a: Huib Pellikaan & Margo Trappenburg (red.), *Politiek in de multiculturele samenleving*, p. 195-196. Beleid en Maatschappij Jaarboek/Boom, 2003.

⁵ Anton Hemerijck, 'Waarom we een nieuwe verzorgingsstaat nodig hebben', a: *Socialisme & Democratie*, 10/11, 2003, p. 42-53; G. Esping-Andersen, D. Gallie, A. Hemerijck, J. Myles, *Why We Need a New Welfare State*, Oxford University Press, 2002.

⁶ William Pfaff, 'What's Left of the Union? A: *New York Review of Books*, setembre 2005. William Pfaff: «El nacionalisme és una expressió de la intensa necessitat d'afirmació de la identitat nacional o comunitària com a àncora de la identitat individual. És una de les forces fonamentals que es donen a les societats polítiques, i les dota de sentit. També és una de les forces 'intenses' en la física de les relacions internacionals, si no la més intensa. Anul·la la desviació o la distracció a curt termini. Tot i que pot acompanyar un internacionalisme altruista, no hi dona lloc de manera immediata; els resultats reprimits. És per això que el nacionalisme s'ha d'acollir, en lloc de resistir-s'hi tossudament.»

⁷ Aquí segueixo la línia de pensament i les argumentacions del Consell Holandès per al Desenvolupament Social (RMO) en el seu informe 'Identitat Nacional' com una font neutral irrefutable en aquest delicat camp de mines. El Consell explora el camp de tensió entre sentiments d'identitat nacional i els processos d'internacionalització en curs, tal com es manifesten en la unificació europea i en el desenvolupament multiètnic de la nostra societat. Cf. S.W. Couwenberg (red.), *Nationale identiteit. Van Nederlands probleem tot Nederlandse uitdaging*. Civis Mundi jaarboek 2001, p. 9.

⁸ RMO-advies. *Nationale identiteit in Nederland. Internationalisering en nationale identiteit*, advies 9, setembre 1999. Cf. Koen Koch & Paul Scheffer (red.), *Het nut van Nederland. Opstellen over soevereiniteit en identiteit*, 1996.

⁹ Cf. 'De publieke opinie over Europa', in: *Europese tijden. Europese Verkenning 3*, bijlage bij de Staat van de Europese Unie 2006, Centraal Planbureau & Sociaal en Cultureel Planbureau.

¹⁰ Entrevista a *de Volkskrant*, 17 de setembre de 2005.

¹¹ Consulteu també: R. Cuperus, K. Duffek i J. Kandel (Eds.), *The Challenge of Diversity. European Social Democracy Facing Migration, Integration and Multiculturalism*, Forum Scholars for European Social Democracy/StudienVerlag, Innsbruck, 2003.

¹² «Relacions de raça» és un terme problemàtic per als europeus continentals, que fins i tot conté connotacions nazis. Al continent, tot el concepte i terminologia de raça s'ha deixat d'utilitzar, ocult sota capes d'història.

¹³ David Goodhart, 'Britain's Glue', a: A. Giddens i P. Diamond (eds.), *The New Egalitarianism*, p. 170.

¹⁴ Kees Brants i Philip van Praag (red.), *Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002*, Het Spinhuis, 2005, p. 235

¹⁵ Cf. René Cuperus, 'From Polder Model to Postmodern Populism. Five Explanations for the «Fortuyn Revolt» in the Netherlands', a: R. Cuperus, K. Duffek, J. Kandel (eds.), *The Challenge of Diversity. European Social Democracy Facing Migration, Integration and Multiculturalism*, Forum Scholars for European Social Democracy/StudienVerlag, 2003, p. 276-301. Consulteu també: Rinke van den Brink, *In de greep van de angst. De Europese sociaal-democratie en het rechtspopulisme*, Houtekiet, 2005.

¹⁶ David Goodhart sobre l'equilibri de solidaritat i diversitat; consulteu també Warren House Speech Wouter Bos at website Policy Network

¹⁷ Cf. Tariq Modood, 'Remaking multiculturalism', www.Opensociety.com, 29-9-2005.

¹⁸ David Goodhart, p. 170.

¹⁹ Francis Fukuyama, 'Nexus Lecture: The Future of Democracy, Culture and Immigration': 'Een liberale democratie is niet cultureel neutraal', *NRC Handelsblad*, 1 d'octubre de 2005.

²⁰ Cf. Stephen Howe, 'Britishness and Multiculturalism', a: *The Challenge of Diversity* (nota 30).

²¹ Alan Millward, *The European rescue of the nation-state*, 1992.